

مقامات معنوی حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها)

بدون تردید از عوامل مهم قرب به خدای متعال محبت و دوستی پیامبر اکرم حضرت محمد(ص) و امامان معصوم(ع) و فرزندان و ذراری آن بزرگواران است. این موضوع مستفاد از قرآن و سنت است...

عوامل قرب الهی

بدون تردید از عوامل مهم قرب به خدای متعال محبت و دوستی پیامبر اکرم حضرت محمد(ص) و امامان معصوم(ع) و فرزندان و ذراری آن بزرگواران است. این موضوع مستفاد از قرآن و سنت است؛ اما از قرآن، آیات زیادی بر آن دلالت دارد و روشن ترین آیات، این آیه شریفه است که می فرماید: «قل لا اسئلكم علیه اجرا الا الموده فی القربی» (1)، ای پیامبر! به مردم بگو من از شما درخواست هیچ اجر و مژدی برای رسالت نمی کنم، جز محبت و دوستی با خویشانم.

روایات زیادی هم در این زمینه وارد شده است که مضمون آنها این است که پیامبر اکرم و امامان(ع) از مردم خواسته اند که با فرزندان آنان دوستی نمایند. ما یک روایت را در اینجا ذکر می کنیم. از پیامبر اکرم(ص) روایت شده است که فرمودند: «احبوا الله لما یغذوكم من نعمته و احبوا فی حب الله و احبوا ذریتی لحبی ایاهم» (2)؛ خدا را دوست بدارید به خاطر نعمت هایی که به شما ارزانی داشته است و مرا هم دوست بدارید به جهت دوستی با خدا (چون من پیامبر الهی هستم) و با فرزندان من دوستی نمایید، چون من آنها را دوست دارم.

از متون بسیاری از زیارات امامان و فرزندان آنها نیز همین مطلب استفاده می شود؛ مثلاً در زیارت عاشورا آمده است: «اتقرب الی الله بحبکم و البرائه من اعدائکم؛ تقرب می جویم به خداوند به واسطه دوستی با شما و بیزاری جستن از دشمنان شما(3)». پیامبر عظیم الشان و امامان معصوم(ع) و فرزندان بزرگوار آنان واسطه های فیض الهی هستند و خداوند متعال به واسطه آنان بر تمام انسان ها و کل عالم هستی فیض بخشی می کند و هر اندازه ای که انسان به خدا ایمان داشته باشد و به خداوند عشق بورزد، باید به همان نسبت اولیای الهی را دوست بدارد. این محبت و دوستی که از مطالبات خدا و پیامبر و امامان معصوم(ع) است. نصیب کسی می شود که عظمت خدا و پیامبران و سایر اولیای خدا را درک کند و آنان را بیشتر بشناسد؛ زیرا محبت فرع بر معرفت است؛ اگر معرفت نباشد و یا از انسان سلب شود، محبت هم از بین می رود؛ چنان که در زیارت حضرت فاطمه معصومه(ع) آمده است: «و ان لایسلبنا معرفتکم انه ولی قدیر؛ از خدا می خواهم که معرفت شما خانواده را از من سلب نکند» (4).

معرفت و شناخت مقامات معنوی و بلندی شأن اولیای الهی عطیه و اکرامی است از جانب خداوند متعال؛ چنان که در زیارت شریف عاشورا می خوانیم: «فاسئل الله الذی اکرمني بمعرفتکم و معرفه اولیائکم و رزقنی البرائه من اعدائکم ان یجعلنی معکم فی الدنیا و الاخره (5)؛ از آن خدایی مسألت می کنم که مرا به شناخت و اعتقاد به شما خانواده اکرام کرده و بیزاری از دشمنانتان را به من روزی کرده است، اینکه مرا در این دنیا و آخرت با شما قرار دهد».

به طور مسلم یکی از راه های تحصیل معرفت به اولیا، تأمل و مطالعه در شرح حال و سیره و زندگانی آنان و نیز ذکر مقامات معنوی و فضایل اخلاقی و مناقب، مانند: معجزات و کرامات آنان است.

این نوع معرفت علاوه بر اینکه در اصل محبت و ازدیاد آن اثری مهم دارد، موجب تربیت و الگو گرفتن از آنان نیز می گردد؛ زیرا هیچ کس نمی تواند به ترتیب صحیح و سعادت و کمال برسد، مگر از راه الگو پذیری از کسانی که خود به مقام قرب الهی نایل آمده باشند و از طریق اصلاح خود گذشته و به هدف نهایی رسیده باشند. از جمله این بزرگان سیده جلیله فاطمه معصومه(ع) دختر بزرگوار حضرت امام موسی بن جعفر(ع) است. این بانوی بزرگ در عظمت و بلندی معنویت در حد بانوان بزرگ اسلام است و کسی است که ملقب شده است به «معصومه» که نشان دهنده اوج عظمت و بزرگی است و اخبار و روایات و نیز قراین و شواهد موجود در زندگی ایشان بیان کننده کمالات و فضایل نفسانی و مقامات معنوی برای ایشان است.

نسب فاطمه معصومه (علیها سلام)

نام آن حضرت «فاطمه» ملقب به «معصومه»، پدر آن بزرگوار امام موسی کاظم(ع) و مادر آن حضرت علیا مکرمه، نجمه خاتون که قبر شریفش در مدینه طیبه است. ایشان و برادرشان حضرت امام علی بن موسی الرضا(ع) از یک مادر بودند. ولادت فاطمه معصومه(ع) در اول ذی قعدة بوده است. بنابراین، عمر شریفش 27 سال بوده و در سال دویست و یک از هجرت، روز دهم ربیع الثانی در قم از دنیا رفته است. نه تنها حضرت فاطمه، دختر امام موسی(ع) ازدواج نکرده است، بلکه سایر دختران آن حضرت ازدواج نکرده بودند. صاحب «تاریخ قم» نیز به این مطلب اشاره نموده است و درباره دختران رضائیه فرموده است: «چنین به من رسیده که رضائیه دختران خود را شوهر نمی دادند؛ زیرا که هم کفوی برای ایشان نمی یافتند و موسی بن جعفر(ع) را بیست و یک دختر بوده. از این جهت، هیچ یک را به شوهر ندادند.» (6) روشن است که خود این مطلب دلیل و شاهدهی است قوی بر عظمت و جلالت بی بی فاطمه معصومه(ع) که همتایی برای ایشان در ازدواج نبوده است.

مقامات معنوی فاطمه معصومه (علیها سلام)

نمونه بسیار مهم از سلسله زنان به کمال رسیده، سیده جلیله، فاطمه معصومه(ع)، دختر امام موسی کاظم(ع) است که قبر شریفش مزار و مطاف میلیونها مسلمان شیعه می باشد که از اطراف بلاد اسلامی و کشورهای مختلف به زیارت آن حضرت نایل می شوند و از برکات قبر شریفش استفاده می کنند. باید گفت: قلم و بیان و زبان عاجز است که مقام والای آن حضرت را بیان کند. صاحب «ناسخ التواریخ» درباره ایشان می گوید: «حضرت فاطمه معصومه(ع) حضرت ولیه الله تعالی و صفیه خاتون خلق جهان و ناموس خداوند عالمیان، عابده زاهده متقیه عارفه کامله مستوره مخدیره معصومه فاطمه، دختر حضرت موسی بن جعفر کاظم(ع) را مقامی و منزلتی متعالی و شأنی رفیع و مکانی عظیم است که خداوند عطایش فرموده است.» سپس می گوید: «موسی بن جعفر(ع) را به قولی چهار دختر فاطمه نام داشت: کبری و وسطی و صغری و اخری؛ اما مشخص نیست که صاحب ترجمه (شرح حال) کبری است یا صغری و یا وسطی، اما از حیث شأن و مقام جلیل، البته کبری است و مخدیره عظمی است؛ چنان که لقب شریف این مخدیره معصومه بر این معنی دلالت دارد.(7)

عظمت و جلالت قدر این مکرمه معظمه علاوه بر محدثان و مورخان و سیره نویسان، تمام جهان اسلام را پر کرده است و مطلبی است که جملگی بر آن اتفاق نظر دارند. این جانب در مکه مکرمه و مدینه منوره دیدم مسلمانان عرب زبان وقتی نام مقدس قم را می شنیدند، می گفتند: در آن شهر قبر مطهر حضرت معصومه(ع) است و آرزوی زیارتش را می کردند و شگفت انگیز این بود که نام اصلی ایشان که فاطمه است را نمی بردند، بلکه ایشان را به نام معصومه می شناختند که این خود بر عظمت این بانو دلالت دارد.

دلایل مقامات معنوی فاطمه معصومه(علیهاسلام)

1- محدثه بودن آن حضرت

شکی نیست که نخستین عامل سعادت و کمال انسان و قرب او به خداوند متعال، علم و معرفت به ویژه علم و معرفت به خدای متعال است: زیرا علم و معرفت شرط لازم برای ایمان به خداوند است. امیرالمؤمنین(ع) می فرماید: «اول الدین معرفته»؛(8) نخستین مرتبه در دین، شناخت خداوند است.

این مقام بزرگ به طور کامل در پیامبران الهی موجود است و بعد در وجود امامان(ع) و فرزندان آنان از جمله، سیده جلیله کریمه اهل بیت، فاطمه معصومه(ع) است که در دامان پدر بزرگوار می مانند: امام موسی بن جعفر(ع) تربیت شده است و در سایه برادری، مانند: امام علی بن موسی الرضا(ع) ادامه زندگی داده است و قطعاً معرفت در وجود آن حضرت در حد بسیار بالایی وجود داشته است. افزون بر اصالت خانواده، موضوع محدثه بودن ایشان است که دلیل بزرگی بر مقام معرفت آن حضرت است؛ زیرا محدثه بودن علامت عالم بودن می باشد. گرچه احادیث زیادی در این زمینه در دست نیست، ولی خوشبختانه نمونه ای برای شناخت مقام علم و فضیلت آن حضرت در دست می باشد.

«شیخ صدوق از فاطمه دختر موسی بن جعفر(ع) از یکی از فرزندان امام سجاد به نام عمر از فاطمه دختر امام حسین(ع) از اسما دختر ابی بکر از صفیه دختر عبدالمطلب، عمه پیامبر نقل می کند که گفت: من قابلیت امام حسین(ع) را برعهده داشتم. وقتی او از مادر متولد شد، پیامبر(ص) فرمود: عمه جان! فرزندم را بیاور! و در جواب گفتم: هنوز او را پاکیزه نکرده ام. پیامبر فرمود: ای عمه! آیا تو او را پاکیزه می کنی! نه خداوند او را پاکیزه کرده است.»(9)

از این روایت مقام بلند علمی و فضیلت و معرفت حضرت فاطمه معصومه(ع) به طور روشن استفاده می شود؛ زیرا عنوان محدثه بودن و به خصوص شهرت آن بین اصحاب حدیث، عالمه بودن ایشان را ثابت می کند. بدون مناسبت نخواهد بود که شهر مقدس قم در طول تاریخ همیشه مأوا و مسکن عالمان و فقیهان و محدثان بسیار بزرگی، همانند: اشعریون و ابن قولویه و صدوقین و دیگران بوده است و بخصوص در این زمان که حوزه علمیه با برکت و با عظمت قم در کنار قبر مقدس آن حضرت برقرارگشته و باغبانی همچون مرحوم آیت الله العظمی حائری یزدی و آیت الله العظمی بروجردی و امام خمینی و دیگران داشته است و هم اکنون دنیای اسلام، بلکه جهان از فیض و نورانیت این حوزه استفاده می کند و علم و دانش از قم بر سایر بلاد می رود و تمام اینها از برکات قبر مطهر کریمه اهل بیت(ع) است و جایگاه فرهنگی قم در این زمان و زمانهای گذشته، از این بانوی بزرگ توان می گیرد.

2- ایمان و عمل صالح

بدون شك اصلی ترین عامل سعادت و کمال انسان و قرب او به خدای متعال، ایمان محکم به ذات مقدس الهی و عمل خالص و شایسته به دستورهای اوست و در این راستا، بین مردان و زنان فرقی وجود ندارد. خداوند حیات طیبه را مرهون ایمان و عمل صالح دانسته است و در سوره نحل می فرماید: «من عمل صالحا من ذکر او انثی و هو مؤمن فلنجزيه حياه طيبه و لنجزينهم باحسن ما كانوا يعملون.»(10)

فاطمه معصومه(ع) از جمله زنانی است که در این جهت، گوی سبقت را از دیگران ربوده است؛ چرا چنین نباشد که با استعداد ذاتی در تحت تعلیم و تربیت دو امام بزرگوار، یعنی پدر آن حضرت، امام موسی بن جعفر(ع) و برادرش، عالم آل محمد امام رضا(ع) بوده است و از خاندانی است که اصل شجره طیبه هستند. و جمله بلندی که در زیارت آن حضرت آمده است: «فان لك عندالله شأنًا من الشأن» شاهد این مدعاست و این شأن و مرتبت عظیم، مرهون ایمان و عمل صالح است.

3- فضیلت زیارت آن حضرت

از دلایل روشن بر مقامات بلند معنوی حضرت فاطمه معصومه(ع) روایاتی است که در فضیلت و اهمیت زیارت آن حضرت رسیده است.

1- شیخ صدوق در کتاب «ثواب الاعمال» و «عیون الاخبار الرضا»(ع) با سند معتبر از امام رضا(ع) روایت کرده است که سعد بن سعد اشعری می گوید: «از امام رضا(ع) درباره فاطمه دختر امام موسی (ع) سوال کردم. فرمودند: هر کس او را زیارت کند، برای او بهشت است.» و همین روایت را ابن قولویه در کتاب کامل الزیارات روایت کرده است.(11)

2- امام جواد(ع) می فرماید: «من زار عمی بقم فله الجنة»(12) هر کس عمه من را در شهر قم زیارت کند برای او بهشت است.»

3- علامه مجلسی از «تاریخ قم» نیز روایتی به نقل از امام صادق(ع) به این مضمون نقل کرده است(13) قطعاً برای زیارت انسان های عادی بهشت واجب نمی شود آن هم از سه امام معصوم که به همین مضمون باشد. از این روایات صحیح و معتبر که در فضیلت زیارت آن جناب رسیده، به روشنی استفاده می شود که مقامات معنوی فاطمه معصومه(س) همان مقامات بندگان حقیقی و خالص خداوند، نظیر مقاماتی که پیشوایان معصوم دارند، است.

4- مقام عظمای شفاعت

از اموری که بر علو مقام و مرتبت بسیار بلند آن حضرت نزد خداوند متعال دلالت می کند و اینکه ایشان هم ردیف با مرتبه معصومین می باشد، این است که خداوند مقام شفاعت را به آن حضرت کرامت کرده و تمام شیعیان به شفاعت ایشان وارد بهشت و کرامت الهی می شوند.

محدث قمی(ره) در شرح حال آن حضرت از کتاب «مجالس المؤمنین» قاضی نورالله شوشتری شهید روایت کرده که امام صادق می فرماید: «از برای خدا حرمی است و آن مکه مکرمه است و از برای رسول خدا(ص) حرمی است و آن مدینه و از برای امیرالمؤمنین(ع) حرمی است و آن کوفه است. آگاه باش که حرم من و حرم اولاد من در قم است. آگاه باش قم کوفه صغیره است و همانا برای بهشت هشت در است که سه در آنها به سوی قم باز می شود و وفات کند در قم زنی که از اولاد من است. نام او فاطمه دختر موسی بن جعفر(ع) است که داخل بهشت می شوند به سبب شفاعت او از جمیع شیعیان من».(41) جمله شریفه ای در زیارت نامه آن حضرت رسیده است که زائر از ایشان درخواست می کند: «یا فاطمه اشفعی لی فی الجنة فان لك عندالله شأناً من الشأن؛ ای فاطمه! برای من شفاعت در بهشت شفاعت کن؛ زیرا برای توست در نزد خداوند مقام بسیار بزرگ و با عظمت که غیر از خدا کسی نمی داند.» که این عبارت بر مقام شفاعت آن حضرت دلالت می کند. و کلمه شأن برای تفخیم و عظمت آن حضرت آمده است.

5- وجود فضایل نفسانی و ملکات فاضله

از دلایل عظمت روحی و مقامات معنوی و اینکه آن بزرگوار از جمله مقربان است، وجود اخلاق حسنه و صفات جمیله، مانند: صبر و تحمل و استقامت در راه خدا و رضا بر رضای الهی و تسلیم در مقابل قضا و قدر الهی است که ایشان در طول عمر کوتاه خود به این صفات و نظایر آنها مشهورند. آنچه قابل توجه است اینکه همه فرزندان شریف امام موسی(ع) به ظلم ها و فشارهایی که از ناحیه دشمنان مثل خلفای بنی عباس وارد می شد مبتلا شدند و مهم تر از همه زندانی شدن امام موسی(ع) توسط هارون برای مدت طولانی بود که همه فرزندان حضرت از فراق و دوری و مصیبت پدرشان در رنج شدید بودند. از همه بالاتر مصیبت شهادت آن حضرت در زندان بغداد توسط عمال هارون الرشید و بعد از آن حکومت فرزندش مأمون است که بسیار شخص زیرک و شیطانی بوده است و در زمان او فرزندان موسی بن جعفر(ع) تبعید شده، در بلاد اسلامی آواره شدند و عده زیادی به شهادت رسیدند، مانند: احمد بن موسی شاه چراغ و برادران و برادرزادگان آن حضرت که هر کدام داستان غم انگیزی دارند.

از مصایب مهم، هجرت اجباری بزرگ این خاندان، امام رضا(ع) است که هر يك از این امور برای حضرت معصومه(س) و فرزندان موسی بن جعفر(ع) طاقت فرسا بوده است که آن بزرگواران به جان خریدند و برای رضای خدا صبر پیشه کردند و با این کار عظمت روحی و جلالت قدر اولاد موسی بن جعفر(ع) برای همگان روشن گردید.

حضرت معصومه با تلاش های خود و مجاهدت های طاقت فرسا، حقیقت اسلام و مذهب شیعه امامیه را حفظ و حراست کردند. شاهد آن هجرت مهم و غریبانه و ارتحال آن حضرت در شهر مقدس قم است که نشان دهنده فضایل نفسانی و صبر و استقامت آن مخدره جلیله است. گرچه به ظاهر این هجرت به منظور دیدار با برادرش امام علی بن موسی الرضا(ع) بوده که حتماً با عده ای از برادران و محارم صورت گرفته است، اما جنبه های سیاسی هم بر این هجرت مترتب بوده است و می تواند از يك جهت به منظور پشتیبانی از ولایت عهدی امام رضا و از جهت دیگر افشای مکر و خدعه مأمون باشد، ولی قضا و قدر الهی بر این تعلق گرفته بود که آن بزرگوار در بین راه به عالم ملکوت پرواز کند و به دیدار برادر نایل نیاید؛ چنان که از امام رضا(ع) نقل شده آن حضرت به حضرت فاطمه معصومه(ع) خبر داده بودند که «تو قصد خراسان می کنی، لکن در ساوه که می رسی، مریض خواهی شد و در قم وفات خواهی کرد».(15)

شهرت آن سیده جلیله به لقب معصومه در میان مسلمانان و اهل تاریخ و حدیث بی جهت نیست، بلکه متناسب با مقام بلند عصمت است که آن بانوی بزرگ تاریخ دارا بوده است و هیچ گونه تعجبی در مطلب نیست؛ چون در جای خودش ثابت شده

است که مقام عصمت تنها به پیامبر و امام اختصاص ندارد، بلکه مردان و زنان دیگری هم به این مقام بلند نایل آمده اند، مانند: حضرت مریم که خداوند شهادت به طهارت او داده است. چون ملاک تقرب انسان به مقام قرب الهی، رعایت تمام احکام و دستورهای خدای متعال است که از راه ریاضت و مجاهدت در راه خدا به دست می آید. این بانوی بزرگ اسلام نمونه کامل زهد و تقوا و عفاف و عبادت و دعا و راز و نیاز با خداوند متعال بوده است؛ حتی دوران کوتاهی که در قم در حال حیات بوده اند، عبادت او زبانزد عام و خاص بوده و محراب عبادت ایشان در خانه موسی بن خزرج که در محله میدان میر واقع است، شاهدهی بر این مدعا است که بعد از چند قرن مورد طواف و زیارت ارادتمندان اهل بیت(ع) می باشد؛ در حالی که مدت اقامت ایشان در قم، هفده یا شانزده روز بیشتر نبوده است و در این مدت بیمار و مشغول معالجه و مداوا بودند.

6. کرامات آشکار

یکی از دلایل مقامات بلند معنوی و قرب حضرت فاطمه معصومه(ع) بروز کرامات باهره ای است که از آن سیده جلیله صادر شده است این کرامات بسیار است و هر ساله از آن حضرت بروز می کند و این امری است که جای انکار ندارد و به حد تواتر رسیده است. کسی که معجزات و کرامات از او صادر شود، قطعاً از اولیای خدا و صاحب مقامات عالیّه معنوی در حد معصومین است که در اثر قرب الهی دعای او مستجاب است و خدای متعال او را واسطه فیض خود قرار داده است؛ همان گونه که امامان ما این چنین بودند و از جمله این بزرگان حضرت فاطمه معصومه(ع)، دختر امام موسی بن جعفر(ع) است که تمام شیعیان عالم، خاصه شیعیان ایران و بالخصوص ساکنان جوار قبرش از فیض او بهره های فراوانی برده و می برند.

غریب چون برادر

با وجود آنکه آن مخدره بیمار بوده، ولی مشغول عبادت پروردگار عالم بوده و محراب عبادتش در قم تا امروز موجود است و تا وقتی که ندای «یا ایته النفس المطمئنه» را اجابت و دار فانی را وداع نمود به همین حالت، مشغول عبادت بود و آخرالامر امید آن مظلومه معصومه مبدل به ناامیدی شد و به وصال برادر نرسید و در شهر غربت با دلی پر از غم و غصه وفات نمود.(16) صاحب تاریخ قم گوید: «حدیث کرد مرا حسین بن علی بن بابویه از محمد بن الولید که چون فاطمه معصومه(ع) وفات کرد، او را غسل دادند و کفن کردند و حرکت دادند او را و بردند به بابلان و گذاشتند او را نزدیک سردابی که برای او کنده بودند. پس آل سعد با هم گفتگو کردند که کیست داخل سرداب شود و جنازه بی بی را دفن نماید؟ بعد از گفتگوها رأی ایشان بر آن قرار گرفت که خادمی بود برای ایشان به غایت پیر که نامش قادر بوده و مرد صالحی بوده او متصدی دفن شود. چون فرستادند عقب آن شیخ صالح، دیدند دو نفر سوار که دهان خود را بسته بودند به لثام به تعجیل تمام از جانب رمله، یعنی ریگزار پیدا شدند. چون نزدیک جنازه رسیدند، پیاده شدند و نماز بر آن مخدره خواندند و داخل سرداب شدند و او را دفن کردند و بیرون آمدند و سوار گشتند و رفتند و کسی نفهمید که اینان چه کس بودند».(17)

این جریان نشان دهنده اوج کمال و تقرب آن حضرت به خداوند متعال است؛ چون این سیده جلیله که در شهر غربت از دنیا رفته محرمی نداشته است که او را به خاک بسپارد، خداوند متعال کسانی را که محرم بوده اند فرستاد که با این جلالت و عظمت متکفل دفن و نماز او بشوند.

نویسنده: علی محامد یزدی

منبع: روزنامه کیهان